

ТАРБИЯДА ИНСОНИЙ ФАЗИЛАТЛАРНИНГ НАМОЁН БЎЛИШИ

Машхура Каримовна Рашидова

Фалсафа фанлар номзоди, доцент, ТАҚИ

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада бугунги кун ёшларининг онг-шуурини, тафаккурини тўғри шакллантириш, жисмонан ва руҳан соғлом тарбиялаш ҳар қачонгидан ҳам долзарблиги, инсоний фазилатларни барча сифатлардан юқори қўйишлари таъкидлаб ўтилган.

Калит сўзлар: соғлом авлод, маънавий баркамол инсон, комил инсон, фалсафий, ахлоқий, маънавият, маърифат, ҳалоллик, поклик, мардлик .

КИРИШ

Мустақилликнинг тараққиёт йўли мамлакатимизда фан ривожини учун кенг имкониятлар яратди. Фаннинг барча соҳаларидаги каби этикада ҳам туб ўзгаришлар содир бўлди. Зеро, энг қадимий ривожланиш тарихига эга бўлган этика ўзида турли даврларнинг ижтимоий-сиёсий, ахлоқий, маънавий қарашларини мужассамлаштириб, воқеа ва ҳодисаларнинг моҳиятини англашни, нафақат англаш, балки уларга муносабат билдиришни шакллантиради. Модомики шундай экан, бугунги кунда этикани янада ривожлантириш, ёш авлодни ахлоқий онг ва ҳиссиётлар, замонавий фан ютуқларига асосланган ахлоқий билимлар билан қуроллантириш муҳим аҳамият касб этади.

Бугунги кунда дунёнинг айрим ҳудудларида ахлоққа зид бўлган ҳаракатлар натижасида катта маънавий йўқотишлар юз бераётгани, миллатнинг асрий қадриятлари, миллий тафаккури ва турмуш тарзи издан чиқаётгани, ахлоқ-одоб, оила ва жамият ҳаёти, онгли яшаш тарзи жиддий хавф остида қолаётганини кузатиш мумкин.

Бугунги глобаллашган XXI асрда ёшларни ахлоқимизга зид бўлган иллатлардан ҳимоя қилиш долзарб вазифадир. Гўзал ахлоқ ва одоб билан белгиланган маънавий фазилатлар инсонлар ўртасидаги барча муносабатларга сингиб кетганидан кейингина чинакам ахлоқий аҳамият касб этади. Шу сабабли ҳам ахлоқий қадриятлар барча даврларда инсоннинг маънавий камолоти, жамият тараққиётининг асосий омилларидан бири сифатида эътироф этилган. Барча ижтимоий, иқтисодий,

сиёсий муаммоларни ҳал этиш имконияти инсон шахсини тарбиялаш орқали яратилган.

Мамлакатимизда олиб борилаётган ислохотларнинг бош мезони, маънавий-маърифий соҳадаги янгиланишларнинг асосий йўналишлари, замонавий дунёқарашни шакллантираётган муҳим омиллар бевосита ахлоқнинг маънавият тизимида муҳим ўрин тутганлигидан далолат беради.

Ахлоқ нормалари бир халқдан бошқа халқларга, авлоддан авлодга ўтиб, бойиб, такомиллашиб боради. Мукамал ахлоқ ва комил инсон ҳақидаги тушунчалар ҳар бир даврнинг имкониятлари ва мезонлари асосида белгиланади. Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти Ислон Каримов таъкидлаганидек: “Инсон маънавий оламининг юксалиши билан боғлиқ турли ҳолатлар ҳақида кўп гапириш мумкин. Лекин, мухтасар қилиб айтганда, Оллоҳнинг ўзи бизга буюрган комил инсон бўлиш, ҳалоллик ва адолат билан ҳаёт кечириш каби олижаноб фазилатларнинг маъно-мазмунини нафақат чуқур англаш, балки ана шундай хусусиятларга эга бўлиш, уларга амал қилиб яшаш – одамзотнинг маънавий бойлигини белгилаб берадиган асосий мезон десак, ҳеч қандай хато бўлмайди. Ўйлайманки, бундай хулосани инсоният ўз онгли ҳаёти давомида доимо орзу қилиб, интилиб келган юксак маънавий идеалнинг фалсафий ифодаси, мантиқий натижаси сифатида қабул қилиш ўринлидир.”

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Илм дунёсидаги, ҳар қандай илмнинг тарихисиз назарияси бўлмайди, деган ҳикмат, айниқса, этикака тааллуқли. Зеро, этика тарихи ахлоқий тафаккурнинг вужудга келиши ҳамда унинг тараққиёти қонунларини ўрганади, маънавий мероснинг улкан қисми бўлмиш ахлоқий таълимотлар, ҳикматлар, панд-ўғитларни замонавий жамият ҳаётига татбиқ этиш ва тарғиб қилиш йўллари таҳлил этади.

Мақолада диёнат, шараф, ҳаё, виждон, Ватанни суймак сингари фазилатлар шарҳига алоҳида тўхталади, шунингдек республикамиз олимлари тадқиқотларидан фойдаланилган.

НАТИЖАЛАР

Инсоннинг ақлий ва ахлоқий камолотида оиланинг ўрни, ота-она ва яқин кишиларнинг йўналтирувчи ва тарбияловчи вазифаларига алоҳида эътибор беришган. Аждодларимиз фақат оиладагина шаклланиши мумкин бўлган сифатлар – ҳалоллик, поклик, мардлик, меҳрибонлик, ростгўйлик каби бир қатор инсоний

фазилатларни барча сифатлардан юқори кўйишлари билан биргаликда инсоний муносабатларда намоён бўладиган юксак сифатлар, аввало, ота-онадан болага ўтиши ва уларнинг жамият тараққиётига ижобий таъсири каби қимматли фикрлар ва бу борадаги амалий кўрсатмаларни ўз фалсафий-ахлоқий, бадий-илмий, шеърӣ ва насрий қарашларида ифодалаб берганлар.

Биз мустақилликка эришганимиздан кейин ўз давлатимизни қадимий давлатчилигимизнинг энг яхши анъаналари билан бирга замонавий демократик тамойиллар асосида қуришга киришдик. Бугунги кунда ёшларнинг онг-шуурини, тафаккурини тўғри шакллантириш, жисмонан ва руҳан соғлом тарбиялаш ҳар қачонгидан ҳам долзарб. Шу муносабат билан давлатимиз томонидан ҳам маънавий-ахлоқий, ҳам жисмоний тарбияга катта аҳамият бериб, юксак ишлар амалга оширилиб келинмоқда. Жумладан, Республикамиз Президенти Ш.Мирзиёев томонидан илгари сурилган муҳим 5 ташаббус ёшларнинг интеллектуал салоҳиятини, жисмоний ва руҳий имкониятларини аниқлаш ва уни мақсад сари самарали йўналтириш, ҳар бир ёш ўсмирга ҳаётӣ позициясини белгилаш шароитини яратмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги қонуни ва Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 йил 5 июлдаги “Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида”ги Фармони замирида ёшларнинг ижтимоӣ шаклланиши ва камол топиши, иқтидорини тўла-тўқис рўёбга чиқиши учун ижтимоӣ-иқтисодӣ, ҳуқуқӣ, ташкилий жиҳатдан шарт-шароит яратиш ҳамда уларни қафолатлаш, юртимиз келажаги, эртаимиз эгалари бўлмиш ёшларга билдирилган катта ишонч ётади

Бугунги кунда бизнинг қилаётган барча ишларимиз фарзандларимизнинг бахту саодати, уларнинг ёруғ келажаги учун амалга оширилмоқда. Лекин бахту саодат фақат бойлик, молу мулк билан белгиланмайди. Одобли, билимдон ва ақлли, меҳнатсевар иймон эътиқодли фарзанд нафақат ота-онанинг, балки бутун жамиятнинг энг катта бойлигидир.

МУҲОКАМА

Ахлоқӣ тарбия инсон учун, халқона қилиб айтганда, бешиқдан то қабргача асқотади. Тарбия гўдақдаги ахлоқӣ моҳиятини юзага чиқариши учун, унда ахлоқӣ йўналмаларнинг, хулқ ва одатларнинг шаклланишига хизмат қилади, ахлоқӣ тақиқларининг моҳиятини бола онгига сингдиради. Катталарда эса ўз-ўзини

тарбиялаш хислатини пайдо қилади ва ривожлантиради, уларни онгли ахлоқий танлов билан иш кўришга ўргатади. Ахлоқнинг тарбиявий вазифасини амалга оширишда турли хил воситалар ва омиллар иштирок этади. Жумладан панд-ўғит, адабиёт, санъат, оммавий ахборот воситалари в.х.

Инсонни қадриятларга йўналтириш ҳам ахлоқнинг муҳим вазифаларидан ҳисобланади. Чунки ахлоқий қадриятлар шахснинг камол топишида катта рол ўйнайди, инсонга эзгуликка қараб бориш ва ёвузликдан қочиш йўлини кўрсатади. Мазкур вазифа қадриятларга асосланган ҳолда одамлар ахлоқий хатти-ҳаракатларини баҳолаш имконини ҳам беради; уларнинг умум қабул қилинган тамойиллар ва меъёрларга мос ёки мос эмаслигини белгилашда объективликни таъминлайди. Шунингдек, у энг яхши анъанавий ва замонавий қадриятлар ҳамда умумбашарий ва миллий фазилятлар уйғунлигини таъминлашга хизмат қилади.

Маънавий баркамол авлодни тарбиялаш орзусига тарихимиздан кўплаб мисоллар келтириш мумкин. Форобийнинг “Фозил одамлар шахри”, Юсуф Хос Ҳожибнинг “Қутадғу билик”, Кайковуснинг “Қобуснома” асари, Аҳмад Югнакийнинг “Ҳибатул ҳақойиқ”, Саъдийнинг “Гулистон”, Жомийнинг “Баҳористон”, Алишер Навоийнинг “Маҳбуб-ул-қулуб”, Давонийнинг “Ахлоқи Жалолий ” каби асарларида соғлом ва баркамол инсонни шакллантириш мазмуни, йўллари, шакллари ҳамда усуллари ёритилади. Шундай асарлардан бири Кайковуснинг “Қобуснома” асаридир. Минг йилга яқин даврлардан бери халқни айниқса ёшларни ҳаётга, амалий фаолиятга тайёрлашда қўлланма бўлиб келаётган “Қобуснома” асари ҳозирги ўзгаришлар даврида инсонни маънавий комолотга етказишда муҳим ўрин касб этмоқда.

Буюк аждодларимизнинг илм-фанга, тарбияга оид қарашлари ҳозирги кунда миллатимиз учун жуда муҳим ва долзарбдир.

Республикамызда аввало жисмонан соғлом, ақлан етук, маънан бой, умуммиллий ва умумбашарий ғояларга эга бўлган ёшларни тарбиялаш, таълим-тарбия соҳасининг яхлит, узлуксиз тизимини шакллантириш ва мустаҳкамлаш ўз самарасини бериб келмоқда. Ёш авлодни ҳар қандай умуммиллий ва умумбашарий ғояларимизга ёт бўлган таъсирлар ва мафқуралардан асраш ва ҳимоя қилишда таълим билан бир қаторда тарбиянинг ўрни ҳам беқиёсдир. Чунки, таълим инсонда юксак комилликни шакллантирса, тарбия эса инсоний фазилятларни намоён этишга ёрдам беради.

Бу борада биринчи президентииз таъкидлаганидек,
“...Таълим ва тарбия ишини уйғун ҳолда олиб биришни талаб

этади. Таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмаиди – бу шарқона қараш, шарқона ҳаёт фалсафаси”.

Бугунги кунда бизнинг қилаётган барча ишларимиз фарзандларимизнинг бахту саодати, уларнинг ёруғ келажаги учун амалга оширилмоқда. Лекин бахту саодат фақат бойлик, молу мулк билан белгиланмайди. Одобли, билимдон ва ақлли, меҳнатсевар иймон эътиқодли фарзанд нафақат ота-онанинг, балки бутун жамиятнинг энг катта бойлигидир.

ХУЛОСА

Инсон борлиқдаги энг буюк зотдир. Инсоннинг ахлоқий ҳаёти эса унинг ахлоқий тарбияси билан боғлиқдир. Зеро ахлоқий тарбия инсоннинг шахс бўлиб етишувини таъминлайдиган узлуксиз жараёнларидан бири.

Комилликнинг ҳар бир даврга хос ижтимоий мезонлари ҳам бўлган. Бунинг боиси шуки, одамзод ақлий, руҳий ва жисмоний иқтидори, истеъдоди, салоҳияти жиҳатидан бир – биридан фарқланади. Дарҳақиқат бир – биридан фарқланувчи инсонларни ахлоқий тарбия орқали комилликка етказиш мумкин. Азизиддин Насафий камолотнинг белгиси сифатида икки нарсани асос қилиб олган. Бунинг бири – ахлоқ бўлса, иккинчиси – ўз - ўзини таниш.

Шу тариха, комил инсоннинг ўзига ҳос ахлоқ қоидаси ишлаб чиқилган бўлиб, бу сифатларга эга бўлиш ҳар бир одамнинг орзу – армони деб қаралган.

Бугунги кунда одамларнинг хатти-ҳаракати, воқеликка ва ҳар қандай янгиликка муносабати, энг аввало юксак ахлоқ-одоб, шарқона вазминлик, энг қийин ва мураккаб шароитларда ҳам турли шахсий манфаатларни умумдават ва умумхалқ манфаатларини устун қўйиш, жамоа бўлиб яшаш каби инсоний фазилятларга қаратилган.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони. Ушбу Фармон «Халқ сўзи» газетасининг 2017 йил 8 февралдаги 28 (6722)-сонидан эълон қилинган.
2. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. 2-нашр –Т.:Маънавият, 2016.
3. Абдулла Шер. Ахлоқшунослик. Дарслик. –Т.: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти нашриёти, 2010.
4. Кайковус “Қобуснома”. – Т., “Ўқитувчи” НМИУ.2011
5. <https://lex.uz/ru/docs/4381463>
6. [www. Ziyo net.uz](http://www.Ziyo.net.uz)
7. www.faylasuf.uz

